

ISSN (Print) 2616-7174
ISSN (Online) 2663-2500

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

ЖУРНАЛИСТИКА сериясы

JOURNALISM Series

Серия **ЖУРНАЛИСТИКА**

№4 (125) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Founded in 1995

Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза в год

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Қайрат Сак**

филология ғылымдарының кандидаты, профессор (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Айтмұханбет Есдәулетов** *ф.ғ.канд., доцент (Қазақстан)*
Бас редактордың орынбасары **Гүлнар Кендірбай** *PhD (АҚШ)*

Редакция алқасы

Алдабергенов Қырықбай	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Асанов Қойлыбай	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әбдіманов Өмірхан	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әбішева Вера	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Бейсенқұлов Аязби	Ф. ғ. к., доцент (Қазақстан)
Браун Михаил	PhD, проф. (АҚШ)
Дзялошинский Иосиф	Ф. ғ. д., проф. (Ресей)
Жақып Бауыржан	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Жусупова Алматы	ф.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Ирназаров Кудрат	Т. ғ. д., проф. (Өзбекстан)
Корконосенко Сергей	Саяси ғ. д., проф. (Ресей)
Қара Әбдіуақап	Т. ғ. д., проф. (Түркия)
Қозыбаев Сағымбай	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Лебедева Татьяна	Ф. ғ. д., проф. (Франция)
Нұртазина Роза	Саяси ғ. д., проф. (Қазақстан)
Омашев Намазалы	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Ризун Владимир	Ф. ғ. д. проф. (Украина)
Саид Агил бин Шех	PhD, проф. (Малайзия)
Саудбай Мадияр	PhD, проф. (Қазақстан)
Сердәлі Бекжігіт	Ф. ғ. к., проф. м.а. (Қазақстан)
Тахан Серік	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Тоқтағазин Мұратбек	Ф. ғ. к., проф. м.а. (Қазақстан)
Халилов Әбдіғани	PhD, проф. (Қырғызстан)
Ченгел Хулия Касапоғлы	PhD, проф. (Түркия)
Шайхитдинова Светлана	Филос.ғ.д., проф. (Ресей)
Шалахметов Ғаділбек	Халықаралық Еуразиялық телевидение және радио академиясының академигі (Қазақстан)
Шестеркина Людмила	Ф. ғ. д., проф. (Ресей)
Шульцман Петр	Өнертану ғ. к., доцент (Қазақстан)

Жауапты редактор, компьютерде беттеген: Илияс Құрманғалиев
Жауапты хатшы: Гүлжазира Ертасова

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ.Сәтпаев к-сі, 2, 408 б.
Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. ЖУРНАЛИСТИКА сериясы
Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК.
ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27. 03. 2018 ж. №16995-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.
Мерзімділігі: жылына 4 рет.
Тиражы: 25 дана.

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)
© **Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті**

Editor-in-Chief **Kairat Sak**
Candidate of Philology, Professor (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Aitmukhanbet Yesdauletov** *Candidate of Philology, Associate Professor (Kazakhstan)*
Deputy Editor-in-Chief **Gulnar Kendirbai** *PhD, Professor (USA)*

Editorial board

Aldabergenov Kyrykbai	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Asanov Koilybay	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Abdimanov Omirkhan	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Abisheva Vera	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Beisenkulov Ayazbi	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Brown Michael	PhD, Prof. (USA)
Dzylaloshinski Iosif	Doctor of Philology, Prof. (Russia)
Jakyp Baurjan	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhussupova Almatay	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Irnazarov Kudrat	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Uzbekistan)
Korkonosenko Sergei	Doctor of Political Sciences, Prof. (Russia)
Kara Abdulvahap	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Turkey)
Kozybayev Sagymbai	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Lebedeva Tatiana	Doctor of Philology, Prof. (France)
Nurtazina Roza	Doctor of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Omashev Namazaly	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Rizun Volodymyr	Doctor of Philology, Prof. (Ukraine)
Syed Agil bin Shekh	PhD, Prof. (Malaysia)
Saubayev Madiyar	PhD, Prof. (Kazakhstan)
Bekzhigit Serdaly	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Takhan Serik	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Toktagazin Muratbek	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Khalilov Abdygani	PhD, Prof. (Kyrgyzstan)
Çengel Hülya Kasapoglu	PhD, Prof. (Turkey)
Shaikhitdinova Svetlana	Doctor of Philosophy, Prof. (Russia)
Shalakhmetov Ghadilbek	Academician of the International Eurasian Academy of Television and Radio (Kazakhstan)
Shesterkina Ludmila	Doctor of Philology, Prof. (Russia)
Shultsman Petr	Candidate of Art, Assoc. Prof. (Russia)

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev
Executive Secretary: Guljazira Yertasova

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. JOURNALISM Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity off economic conduct «L.N. Gumilyov Eurasian National University», Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan.

Registration certificate No 16995-Ж from 27.03. 2018.

Periodicity: 4 times a year Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1, Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© **L.N. Gumilyov Eurasian National University**

Главный редактор **Кайрат Сак**
кандидат филологических наук, профессор (Казахстан)

Зам. главного редактора **Айтмуханбет Есдаuletов** к.ф.н., доцент (Казахстан)
Зам. главного редактора **Гульнар Кендирбай** PhD (США)

Редакционная коллегия

Алдабергенов Кырыкбай	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Асанов Койлыбай	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Абдиманов Омирхан	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Абишева Вера	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Бейсенкулов Аязби	К. ф. н., доцент (Казахстан)
Браун Михаил	PhD, проф. (США)
Дзялошинский Иосиф	Д. ф. н., проф. (Россия)
Жакып Бауыржан	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Жусупова Алматай	К. ф. н., доцент (Казахстан)
Ирназаров Кудрат	Д. ист. н., проф. (Узбекистан)
Корконосенко Сергей	Д. полит. н., проф. (Россия)
Кара Абдиуакап	Д. ист. н., проф. (Турция)
Козыбаев Сагимбай	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Лебедева Татьяна	Д. ф. н., проф. (Франция)
Нуртазина Роза	Д. полит. н., проф. (Казахстан)
Омашев Намазалы	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Ризун Владимир	Д. ф. н., проф. (Украина)
Саид Агил бин Шех	PhD, проф. (Малайзия)
Саудбай Мадияр	PhD, проф. (Казахстан)
Сердали Бекжигит	К. ф. н., асс. проф. (Казахстан)
Тахан Серик	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Токтагазин Муратбек	К. ф. н., асс. проф. (Казахстан)
Халилов Абдигани	PhD, проф. (Киргизстан)
Ченгел Хулия Касапоглу	PhD, проф. (Турция)
Шайхитдинова Светлана	Д. филос. н., проф. (Россия)
Шалахметов Гадильбек	Академик Международной Евразийской академии телевидения и радио (Казахстан)
Шестеркина Людмила	Д. ф. н., проф. (Россия)
Шульцман Петр	К. н. искусств., доцент (Казахстан)

Ответственный редактор, компьютерная верстка: Ильяс Курмангалиев
Ответственный секретарь: Гульжазира Ертасова

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К.Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ЖУРНАЛИСТИКА
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК.
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16995-Ж от 27. 03. 2018 г.
Периодичность: 4 раза в год.
Тираж: 25 экземпляров.
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172) 709-500 (вн.31413)
© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Мазмұны

БАСПА ІСІ ЖӘНЕ ИНТЕРНЕТ БАҚ

<i>Алдабергенов Қ.М.</i> Қазақ тілінде 1917-1933 жылдар аралығында жарық көрген кітаптар	8
--	---

БАҚ ЖӘНЕ ҚОҒАМ

<i>Абишева В.Т., Мадетхан Р.С.</i> Публицистикалық дискурстың коммуниктивтік және танымдық аспектілері туралы	19
<i>Баткеева Б.Т.</i> «Ана тілі» газеті бетіндегі қазақ өнерінің мәселелері	25
<i>Жұматаев Е.</i> БАҚ-тағы саяси-әлеуметтік қақтығыстың жариялануы	31
<i>Кусайнова М.М., Ишанова А.И.</i> Жарнама және PR-бренд мәтіндердегі сторителлинг тәсілдері	37
<i>Сейтжанова Ж.Д.</i> Қоғамдық-құқықтық сауаттылықтың БАҚ-тағы ерекшелігі	44
<i>Тәжібаев Ғ.Қ., Білдебекова Ә.Т.</i> Телеберілімдерге жас шамасына қарай қойылатын критерийлер	51

ҚОҒАММЕН БАЙЛАНЫС

<i>Молдабаев Х.С.</i> Мемлекеттік органдардың баспасөз қызметіндегі ұйымдастыру мәселелері	61
<i>Омашев Н.О.</i> Ұлт-азаттық көтеріліске жаңа көзқарас	68
<i>Шауенова Г.Ә., Бутеев Б.</i> Білім мен Ғылым саласындағы ынтымақтастық (Қазақстан мен Түркия тәжірибесінен)	76

ЖАҢА МЕДИА

<i>Булатова М.Б.</i> Қазақстан журналистикасындағы әлеуметтік медианың рөлі: жаңа сын-тегеуріндер	87
---	----

Contents

PUBLISHING AND INTERNET MEDIA

<i>Aldabergenov K.M.</i> Books were published in the Kazakh language between 1917-1933	8
--	---

MASS MEDIA AND SOCIETY

<i>Abisheva V.T., Madetkan R.S.</i> To The Question of Communicative and Cognitive Aspects of Publicistic Discourse	19
<i>B.T. Batkeeva</i> The problems of Kazakh art on pages of “Ana tili” newspaper Annotation	25
<i>Zhumatayev Ye.</i> The Language of the Media in the Publication of Political and Social Conflict	31
<i>Kusainov M.M., Ishanova A.I.</i> Storytelling techniques in advertising and PR-branded texts	37
<i>Seytzhanova Zh.D.</i> Media Features of Public law Literacy	44
<i>Tazhibayev G.K., Bildabekova A.T.</i> Criteria Teleplay on age Categories	51

PUBLIC RELATIONS

<i>Moldabayev Kh.S.</i> Press service in a government agency and its main areas	61
<i>Omashev N.O.</i> A new approach at the national liberation rebellion	68
<i>Shauenova G.A. , Buteev B.</i> Cooperation in the field of education and science (From the experience of Kazakhstan and Turkey)	76

NEW MEDIA

<i>M.B. Bulatova</i> The Role of Social Media in Kazakhstani Journalism: New Traditions and Challenges	87
--	----

Содержание

ИЗДАТЕЛЬСКОЕ ДЕЛО И ИНТЕРНЕТ СМИ

<i>Алдабергенов К.М.</i> Книги изданные на казахском языке в период 1917-1933 годах	8
---	---

СМИ И ОБЩЕСТВА

<i>Абишева В.Т., Мадетхан Р.С.</i> К вопросу о коммуникативных и когнитивных аспектах публицистического дискурса	19
<i>Баткеева Б.Т.</i> Проблемы казахского искусства на страницах газеты «Ана тілі»	25
<i>Жуматаев Е.</i> Освещение общественно-политических конфликтов в СМИ	31
<i>Кусаинова М.М., Ишанова А.И.</i> Приемы сторителлинга в рекламных и PR-брендовых текстах	37
<i>Сейтжанова Ж.Д.</i> Медиа-особенности публично-правовой грамотности	44
<i>Тажимаев Г.Т., Билдабекова А.Т.</i> Критерии телепередач по возрастным категориям	51

СВЯЗЬ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ

<i>Молдабаев Х.С.</i> Пресс-служба в государственном органе и её основные направления	61
<i>Омашев Н.О.</i> Новый взгляд на события вековой давности	68
<i>Г.А. Шауенова, Б. Бутеев</i> Сотрудничество в области образования и науки (Из опыта Казахстана и Турции)	76

НОВЫЕ МЕДИА

<i>Булатова М.Б.</i> Роль социальных медиа в журналистике Казахстана: новые традиции и вызовы	87
---	----

XFTAP 19.41.09

Н.О. Омашев

Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: *Omashev-no@enu.kz*)

Ұлт-азаттық көтеріліске жаңа көзқарас

Аңдатпа. Уақыт озған сайын маңызы артып, мәні айшықтала түсетін тарихи оқиғалар болады. Сонымен бірге өз дәуірінде бәсі жоғары болғанымен, кейіннен бағасы кемитін құбылыстар да аз емес. Айырмашылығы: алдыңғысын заманның өзі қалап, тарих тудырса, кейінгісін пенде қолдан жасайды. Әрине, екеуін де екшеп, лайықты орындарына қоятын уақыт таразысы. Еліміз тарихында ерекше аталып, жыл өткен сайын ұлықтала түсетін сондай келелі оқиғалардың бірі – 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс. Бір өкініштісі, бұл кезең – алтынмен жазылса да, бодауы қанмен төленген қаралы тарих. Бұл көтерілістің мәні туралы Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы да Патшалық Ресейдің отаршылдығы басқа елдердің отаршылдығынан асып түспесе, кем түспегенін, ал ондай жағдайда ел намысының қозбауы, ер ашуына мінбеуі мүмкін еместігін атап өткен болатын.

Мақалада осы көтерілістің басты ошақтарының бірі болған Әулиеата, Меркі өңіріндегі баскөтеру баяндалады. Көтерілістің туындау себептері, салдары және осы қарсылықты бастаушы Ақкөз Қосанов жайлы тұщымды дәлелдер негізінде ғылыми тұжырым жасалады. 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліске жаңаша пайым таныту – материалдың басты нысанасы.

Түйін сөздер: 1916 жылғы көтеріліс, 25 июнь жарлығы, ұлт-азаттық көтеріліс, Ақкөз батыр, Ақкөз Қосанов, Әулиеата көтерілісі, Меркі баскөтеруі.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2018-125-4-68-75>

Кіріспе. 1916 жылғы 25 маусымдағы патшаның Қазақ өлкесі, Орта Азия және Сібір тұрғындарынан 19 бен 43 жас аралығындағы ер азаматтарын тыл жұмысына алу жарлығы қазақ даласына жай оғындай тиді. Дүрліккен ел бас көтеріп, қазақ даласының әр қиырында толқулар болып жатты. Жер шалғайлығы, ел арасындағы әлсіз байланыс көтерілісте күшті топтастыруға, өзара ортақ қимылдауға көп қиындық тудырды. Сол себепті әркім өз бетінше атқа қонып, әрекет жасағандар ауқымы мен күші де әр өңірде әркелкі болды.

Мәселенің зерттелуі. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Дүниежүзі қазақтарының құрылтайында сөйлеген сөзін: «Ең ірі халық көтерілістерін Сырым Датұлы, Исатай Тайманұлы мен Махамбет Өтемісұлы, Кенесары Қасымұлы, Амангелді мен Бекболат, Ақкөз сияқты батырлар бастады. Зеңбіректі әскерге найзамен қарсы шыққан көзсіз ерлерді халық әлі күнге ән-жырға қосып, аяулы аттарын ардақ тұтып келеді. Ардақ тұта береді...», – деп аяқтайды. Яғни, Әулиеата жеріндегі Меркі өңірінде болған көтерілісті Елбасымыз «ең ірілері» қатарына қосып, оның басшысы – Ақкөз Қосанұлын қазақтың белгілі батырларымен қатар атауы тегіннен тегін емес. Мысалы, Тұрар Рысқұловтың «1916 жылғы көтеріліс» деген мақаласында: «Басқаларға қарағанда күштірек болған көтеріліс – Әулиеата уезінің, әсіресе, Меркі ауданының көтерілісі болды. Әулиеата уезінен қара жұмысқа 22 мың 675 адам алынбақ екен. Тамыздың соңына дейін үш мың адам алынды» дейді [1, 11].

Осыған байланысты мынадай бір деректерге мән бермесек болмас. Аталған мақаланың басында генерал-губернатордың Түркістан өлкесіне таратқан жарлығында: Сырдария облысынан 60 мың, Самарқан облысынан 32 мың 407, Ферғана облысынан 13 мың 830 адам алыну керек деп көрсетілген. Яғни, Самарқан мен Ферғанаға «мақта егетін елдерге жеңілдік» жасалған. Сондықтан негізгі қиыншылық қазақ ауылдарына түскен. Осындай жағдайдан соң көтерілістің қазақ жерінде көп болуы заңды құбылыс деп түсіну керек. Қазақтан қара жұмысқа адам алу санына байланысты Мұхамедрахым Жармұхамедұлы де-

ген зерттеуші былай деп жазады: «Түркістан өлкесінің генерал-губернаторы бекіткен есеп бойынша басында Әулиеата уезінің 43 болысынан 13 мың 104 адам алу жөнінде бұйрық болған. Қазақтардың қарсылығынан кейін бұл сан 22 мыңнан асып кеткен» дейді [1, 60]. Сонда Түркістан өлкесінің генерал-губернаторы Мадритов пен генерал-адъютант Куропаткин ойына келгенін істеген болып шығады.

Бұйрықтың қатаң атқарылуы, Әулиеата уезінің бастығы Н. С. Кастальский мен Меркі приставы Лундиннің ымырасыз әрекеттері елдегі жағдайды одан әрі ушықтыра түсті. Айналып келгенде осының бәрі халықтың патша билігіне деген ашу-ызасы мен қарсылығын өршітті. Ашынған ел өз еріктерімен қайсар ұлдарының жағына шықты.

Ұзын сойыл ұр да жық генерал-губернаторлар әскерлерді ғана емес, орыс шаруаларын да қазақтарға қарсы айдап салды. Жетісу генерал-губернаторы Фольбаум «Барлық әскерлер мен крестьяндарға жеткізіңіз: Бүлікті жылдам басып, басбұзарларды тәубесіне келтіру тек бір жолмен ғана іске асады. Ол үшін ең бүлікшіл болыстың тас-талқанын шығарып, бірнеше жүз адамын қырып салу арқылы өзгелерге сабақ беру керек деген шешім шығарды. Қабылбек Сарымолдаевтың қарашекпенділер Саңырақ деген руды кемпір-шал, бала-шаға демей түгел қырып салды деп еске алуы осы бұйрықтың орындалуы деп қабылдауымыз керек [1, 101].

Міне, өлке, облыс тағдырын шешетін шенділердің шынайы бейнесі. Ал одан жоғарыдағылардың, яғни, ішкі істер министрлігінің өлке басшыларына жіберген жеделхатында: «Көтерілісшілерге байланысты істі тездетіп қарау үшін уақытша ерекше құқылы әскери сот ұйымдастырылсын. Жауапты адамдар сотқа беріліп, тергеудің аяқталуын күтпестен дереу соттау тәртібі орнатылсын. Егер өлкеде соғыс жағдайы жариялана қалса, ерекше сот тек офицерлерден жасақталатын болсын...» деп көрсетілген [2].

Сонда көтерілісшілерді әскери офицерлер соттайтын болса соғыс пен соттың айырмасы қайсы? Мұндай бассыздық отарлаушы елдің өз ішінде емес, басқа бір елмен шайқаста, ата-жаумен ашық айқаста да қолданылмайтын жендеттік қылық емес пе!

Қан жұтқан қазақ даласы осындай айуандық соттың талай куәсі болды. Түркістан өлкесінің көтерілісті басу үшін жүзеге асырған шараларының бірі ретінде «1917 жылдың бірінші ақпанына дейін өлке бойынша 347 адам ату жазасына, 168 адам каторгалық жұмысқа, 129 адам түрмеге отыруға кесілді» деп көрсеткен аталған қорда. Соның салдарынан патша өкімет орындары қудалаған 300 мың жетісулық қазақ пен қырғыз Қытайға қашуға мәжбүр болды [2].

Мәселенің талқылануы мен нәтижесі. Әулиеата уезі Меркі жеріндегі көтерілістің құрамына келсек, барлық әлеуметтік топтардың өкілдері болғандығын ерекше атап айту қажет. Көтерілісшілердің құрамында байлар да, билер де, болыстар да, старшындар да болды. Бұл оның ұлт-азаттық көтеріліс екенін ашып көрсетеді. Өкінішке қарай кеңес өкіметі кезіндегі саясат бойынша осы тарихи құбылысты негізінен бай мен кедей арасындағы тартыс деп бұрмалап көрсеткісі келді. Көптеген шығармалардың, естеліктердің жазылуында сол саясаттың салқыны бар екендігін ендігі жерде ашық айтпасақ, елі, жері үшін қан төккен арыстар аруағына қиянат болады. Мысалы: Ақкөз Қосанов болыс болған. Оның орынбасары Досмайыл Сырғабаев №9 ауылдың старшыны қызметін атқарған. Меркі приставы 1916 жылы 9 қыркүйектегі Әулиеата уезінің бастығына берген рапортында былай деп баяндайды: «Менің болыстығымнан Ақкөз Қосанов (бұрын болыс болған), Досмайыл Сырғабаев (ауыл старшыны), Иманалы Медеуов (болыс), Қонысбай Ақмырзаев, Қырғызбай Тілеуов, Жетпісбай Бағысов, Тұзақбай Шындалин (халық судиясы), Сүттібай, Асылбек Дүзенов, Қожаберген Беделов, Арманбай Беков, Көкіш Жакеев, Әбіл Оразбақов, Нүсіпбай Шанбатшаев (ауыл старшыны), Бекбадшаев, Шолпанқұл Ақмалбетов, Тұрғынбай Ақманбетов, Аттыбек Орманбетов, Шары Қоңғыбаев, Сүлеймен Жылысбеков, Абдолла Қазақов, Мырзабай Құттыбеков, Дәуренбек Абдуллаев, Кәрібай Дәнішев, Кәрімбай Нұртыбаев, Қазанбай,

Сауранбай Жайылғанов, Тілеш Әтекесов, Кесікбай, Көпұзақ Оңбаев, Жантай Малдыбаев (ауыл старшыны), Сәрсенқұл Оңғарбаев (ауыл старшыны), Тұрысбек Абдуллаев, Жантұрсын Иманбаев, Асылбек Дуанаев, Биназар, Қыдырбай, Қашқымбай» деп жалғасып кетеді. Сонымен көтеріліске басшылық жасағандар саны 38 деп көрсетілсе [1, 86], тағы бірде 62 адамның аты аталады [2].

Соғыс жағдайында берілген рапорттың өзінде халық судиясы атағы барлар, болыстар мен көптеген старшындардың аты-жөні, атақ-лауазымы көрсетілген. Бір ғана болыстықтың өзінен халқы үшін жанын аямаған осынша ел ағалары атқа қонған екен. Олардың арасында байлары да, дәулеттілері де аз болмағаны өзінен-өзі түсінікті. Ендеше, бұл тарихи құбылыс әбден жауыр болған бай мен кедей қарсылығынан гөрі тереңірек үңілуді, әділ таразылауды қажет етеді. Сондықтан Біз бүгін 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліске шын мәніндегі жаңаша көзқарас тұрғысынан бағасын беруіміз керек.

Иса Дәкебаевтың «Бекболат» поэмасында:

«Рас, мен соғысуға шықпақ болдым,
Басыңды жер астына тықпақ болдым.
Рас десең, рас сөз мен айтайын,

Ақ патшаның тұқымын құртпақ болдым» -деп, Бекболат батырдың ақжарылуы сол кездегі ашынған қазақ батырларының барлығының үні деп қабылдау керек.

Меркі приставы Лундиннің рапортында: «Жоғарыда баяндалған ауыл старшындары мен олардың кандидаттарын тамыздың 29-нан бастап (көтерілістің қызған шағы) лауазымды қызметтерінен босатуыма рұқсат етуіңізді өтінемін, жоғары мәртебелім. Аспара және Қорағаты болыстық басқармасының маған берген жалған рапорттарына байланысты... Ал енді Қорағаты болыстығының басқармасы Ибақ Тұрғымбаевқа қатысты айтатын болсам, жоғары мәртебелім, оны лауазымды қызметінен босатуыңызды өтінемін. Өйткені менің лауазымыма қарамастан берген бұйрықтарымды орындамайды...болған және болуы мүмкін жағдайлардан нақты хабар айтып мәлімдемейді» дейді [1, 86 б]. Соған қарағанда бұрын болыс, старшын болғандар ғана емес, көтеріліс кезінде лауазымды қызметте жүргендер де патша берген шеннен бас тартқанын, халық жағына шыққанын байқаймыз.

«Көтерілістің басшысы Ақкөз Қосанов (№8-ші ауыл Қорағаты болысы) өзін хан есебінде санайды» дейді Лундинь. «Ол жөніндегі менде бар мәліметтерге қарағанда, ол тамыз айында Пішпекке барып қайтқан. Ол жақтан халыққа үгіт-насихат жүргізу және оны басқару жөнінде, тағы басқа да қажетті ақыл-кеңес алып келуі сөзсіз.

Ал қаза тапқан көтерілісшілерді тексеріп қарағанда олардан үш сызықты винтовканың патрондары табылған. Демек, бұл көтерілісшілердің Жетісу қозғалысымен де байланысты болғандығының дәлелі. Соңғы уақытта Шу өлкесінің де халқы көптеп қосылуда. Бұны тез арада жою, талқандау қазіргі уақытта кезек күттірмейтін іс. Әйтпесе көтерілісшілер шайқасы күннен-күнге көбейіп, саны артып келеді» [1, 87 б].

Халық арасында «соқыр пристав» аталып кеткен Меркі учаскесінің приставы Лундиннің рапортына кеңірек тоқталып отырған себебіміз – бұл нақты мәлімет. Оның үстіне жоғары мәртебелісіне бұлтартпас деректерді хабарлайтыны анық.

Кезінде Әулиеата атқару комитетінің төрағасы болған Қабылбек Сарымолдаев: «1916 жылғы Меркідегі қазақтардың көтерілісі жайында есімде қалғандары» деген естелігінде: «ағұстың 17-25-іне дейін көтеріліске әзірлік жұмысы толық жүргізіле бастады. Жетісулықтармен байланыс жасалды. Көтерілісшілер Алматы қаласын алыпты деген сыбыс хабардың жетуі соғыс өртіні өршітті. Сондықтан Меркідегі көтеріліс толық дайындалып болмай тұрып басталып кетті...ел басқарып жүргендердің көбі көтерілісті басқаруға кірісіп кетті...орыс қарашаруалары: «біздің балаларымыз Отанды қорғап майданда өліп жатыр. Ал қазақ пен қырғыз халқы үйінде отыр» деп, олардың егістіктерін, мал жайылымын тартып ала бастады. Көтеріліс шығуының бір себебі осы болса керек» [1, 98-100 б].

Кәдірбек Аманкелдиевтің деректі бір шығармасында көтерілісті ұйымдастырушылардың бірі Иманалы Медеуов: - Мен туған жерім, кіндік кескен жерім Жылыбұлақтан айырылған адаммын. Ата-баба қонысыма орыстарды әкеп қоныстандырып, атын да өзгертіп, Көзмөңке деп отыр. Туған жерімді қайтарып бересің бе, Ақкөз батыр? Алдымен соны айтшы?! деп талап қоятыны бар Бұл Қабылбектің естелігіндегі «орыс шаруалары қазақтардың егістігін, мал жайылымын тартып алып, өздерін қуғынға ұшыратты» дегенін растай түседі.

Ал енді Меркі өңіріндегі көтерілісті басқарған Ақкөз Қосанов кім? Оның айнала-сындағылар кімдер деген сауалға тоқталайық. Ақкөзді бірде хан, бірде батыр, бірде көтерілісті бастаушы, тіпті, ұйымдастырушы деп жүр. Шын мәнінде осының барлығы да рас екен. Оны сақталған мұрағат деректерінен, әртүрлі жыр, дастандардан кездестірдік. Мұрағат деректерінде Ақкөзді ақ киізге отырғызып хан көтергендігі және оның төрт бұрышын Құландағы есқараның 90 жастағы биі Сатылған, Аша елінен келген Рүстембек, төреден Қарабала, қырғыз - Атасақал ұстағандығы айтылады.

Бірақ бұл кезде хандық дәуір келмесе кетіп, қазақ елі бодандық бұғауында болғаны белгілі. «Что Аккоз, хотя и был избран руководителем восстания, но ханом себя не объявлял» дейді академик Ғайрат Сапарғалиев [3, 31]. Дегенмен орыс отаршылдарына қарсы соғыс үшін көтерілісшілерді біреу басқару керек болды. Қабылбек Сарымолдаев: «Қорағаты болысындағы Қоралас руынан шыққан Ақкөз Қосанұлы бұрын болыс болған, қазақ арасында аты шыққан адам еді дейді. Ал «Қазақ батырлары» деген кітапта: «Ақкөз Қосанұлы – Ұлы жүз құрамындағы Дулат тайпасының Ботпай руынан шыққан батыр. Бұзау руынан шығып, Меркі, Құлан өңірінің 7 болыс елін көтеріліске бастаған» деп көрсетілген [3, 15]. Ұлттық Ғылым Академиясының академигі Манаш Қабашұлы Қозыбаев академик Ғайрат Сапарғалиевтің зерттеулеріне сүйене отырып Ақкөздің тарихтан алар орнын анық белгілеп берген. «Видный исследователь, член АН РК, провонед Г.Сапарғалиев в своей монографии «карательная политика царизма в Казахстане» (А., 1966) разбирает «Дело об Аккоз Косанова и других». Перед нами встает образ мудрица, отважившегося встать во главе вооставших 5 тысячной армии повстанцев. Как видно из архивных источников, а также воспоминаний современников Аккоз Косанов – лидер востания был колоритной личностью. 67 летний Аккоз в свое время был волостным Кургантинской волости. Его лично знали как честно-го, смелого и мудрого аксакала казахи Меркенской, Кумарыкской, Макпалской, Шунгерской, Курагатинской волостей Меркенского уезда (Сыр-Даринской область) образованного в 1893 году. В состав уезда входили киргизы Жайылской, Талканской, Карабалинской волостей. На съезде восставших в местности Ойтал, в 20-25 верстах от село Мерке Аккоз единогласно провозгашен предводителем. Г.Сапарғалиев докозал, что «восстание, как показывают архивные материалы, направлено против колониального гнета, против аграрной политики царизма. ...Аккоз нашел в себе силу взять всю ответственность за организацию восстания на себя, огорадив тем самым многих своих соратников. Род Бузау, состоявший из свыше ста семей, в 1916-1919 годах потерял две третьих» [3, 24-25].

Ақкөз батырдың жас шамасына байланысты, қашан қайтыс болғанына орай келтіретін деректер де бірдей емес. Белгілі ғалым Темірбек Қожакеев өзінің «Үркіншілік» деп аталатын деректі повесінде: «Ол өмір керуенінен 1917 жылы алпыс жасында, туған жер, туған топырағында өтті» деп көрсетеді [4, 76]. Ал «Қазақ батырлары» деген кітапта Ақкөз батыр 1859 жылы туып, 1921 жылы 62 жасында дүниеден өтті деп жазылған [3, 15]. Меніңше екінші кітапта дұрыс көрсетілген болуы керек. Өйткені ол еңбекте авторлар Қазақ Ұлттық Энциклопедиясына жүгінген (1998, 1 т.). Сондықтан академик М. Қозыбаевтың «Иссыкульско-Чуский очаг национально-освободительного движения 1916 года» деген мақаласындағы: «Лидер востания 67 летний Аккоз» дегені күмән тудырады. Яғни, энциклопедиялық деректің шындыққа жақын болатынын ескерсек, Ақкөз Қосанов 1916 жылы қол бастаған шағында 67 емес, 57 жаста болған.

Көтерілісшілердің санына байланысты да әртүрлі деректер келтіріледі. Жоғарыдағы академик Ғ. Сапарғалиевтің аталған мақаласында: «...во главе восставших 5 тысячной армии повстанцев» десе, мұрағат деректерінің бір жерінде 3 мың деп, тағы бір жерінде 4 мың деп көрсетеді. Ал Қабылбек Сарымолдаев жоғарыда аталған естелігінде 10.000 шамасында болды деп анық айтады [5].

Әрине, көтерілісшілердің нақты санын ешкім дөп басып айта алмасуы мүмкін. Дегенмен көтерілістің уездің төрт учаскесін (Меркі, Шу, Аса, Таулы) түгел қамтығандығын сараптай келіп, олардың саны 10 мыңдай болған деп айтуға толық негіз бар. Оның үстіне Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігі Ш.Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология институты шығарған кітаптағы ғылыми мақалалар мен мұрағат құжаттарындағы және естеліктеріндегі деректерге сүйенсек, Ақкөз Қосанов бастаған көтерілісшілер саны 10 мың адамнан кем болмаған деген қисынға келеді.

Ақкөз батырдың айналасындағы ондық, жүздікті басқарған қолбасылар, Шынбатша сияқты жауға жалғыз шыққан көзсіз ерлер мен батырдың сенімді серігі, старшын Досмайыл Сырғабаев, болыс Иманалы Медеуов, Ақкөздің ұрпағы, ел сыйлаған ақын Мырзабай, мәмлегерлік жолға жүрген Биназар сияқтылар қаншама. Олар туралы деректерді тауып, ылайықты бағасын беру бүгінгі ұрпақтың парызы.

Осы көтеріліс жайында меркелік ақын Әлтай Сүйіншалиннің «Қалаба» дастанын бөліп атаған жөн. Бұл жырды ақын көтеріліс кезінде ауыз-екі жырланған екен. Оны 1927 жылы Р. Құлбаев қағазға түсіріпті. Сол сияқты көтерілістің 20 жылдығына орай, яғни, 1936 жылы жарық көрген «Он алтыншы жыл» атты жинақта меркелік Рахымбай Құлбаевтың «Қанды күн» деген естелік әңгімесі басылған [3, 36].

Қиялбай Сүгірұлы – 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліске қатысқан адам. Сол кісі көтерілістің 20 жылдығында өз көзімен көргендерін дастан етіп жазыпты. Қазақстан Ғылым Академиясының мұрағат қорында сақталған дастаннан бір-екі үзінді келтірелік:

«Не десе Ақкөз көнеді,
Иманалы, Тұржан бар,
Мыңбасы мен жүзбасы
Ойталдың бойын өрледі.
Көп үшін тігіп бастарын,
Бетін қанмен жуғаны.
Досмайыл, Ақкөз, Қалқамбай,
Иманалы, Аршынбай,

Әңгіме-дүкен құрғаны» -деп, батырдың айналасындағы әскер басыларымен көтеріліс жоспарын талқылап, әңгіме-дүкен құрғаны айтылады. Бірақ солардың көтерілістегі орны, басшылық еңбегі әлі толық ашылған жоқ. Мысалы, осы Қиялбай Сүгірұлы жырлаған дастанда Ойтал ауылының азаматы, Иманалы Медеуовтың аты бірнеше жерде айтылады. Бірде:

«Не десе Ақкөз көнеді
Иманалы, Тұржан бар
Бар десе шауып жөнелді» десе,

бірде:

«Атғанды қол бір топ боп,
Иманалы бас болып.
Дайындалып тұрсын деп,

Хабар етті елге шөлдегі» (223 б.) - деп, оның қол бастап, өзге ауылдарға хабаршы жібергенін жырлайды. Шын мәнінде сан мың адам қатысқан көтерілісте Иманалы болыс сияқтылардың аз болмағаны анық.

Мұстафа Шоқайдың: «...16 жылғы көтеріліс Түркістан ұлттық көтерілісінің әліппесі еді және ол, жалпы алғанда, орыстыққа, Ресейге қарсы еді. ...Ата мекеніміз Түркістанның ұлттық пролетариаты мен орыс пролетариаты арасында ешқандай бір достық жақындық болған жоқ» дейтіні Әулиеата уездің жағдайына дәл келеді. Өйткені, Меркідегі көтеріліс жалпы қазақ жеріндегі 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің құрамдас бір бөлігі болатын.

Отаршыл Ресей империясының жарлығына қарсылық жасап, көтеріліс ұйымдастырған Меркі қазақтарының ерлік күресі әлі де лайықты бағасын алуы керек. Бұл жөнінде белгілі тарихшы академик М.Қ. Қозыбаевтың көзқарасы өте құнды: «Имена Аккоза Косанова, Досмаиля Свергабаева и других лидеров востания казахов Чуйской долины стоят наравне с именами таких чудогероев национально-освободительного движения как Абдугафар Джанбосынов, Амангелды Иманов, Кейки батыр, Бекболат Ашекеев, Жаменке, Саурык батыр. Их имена будут помнить благодарные потомки» - дейді.

Осы көтеріліс сонымен бірге саяси көсемдерді де өсірді. Айталық, саяси танымы мен зор қабілеті арқылы Т. Рысқұлов көтерілісшілер арасында сенімге ие болып, саяси басшысына айналды. Ақкөз Қосанұлы бастаған көтерілісшілердің іс-әрекетіне ұйымдық сипат беріп, саяси бағыт-бағдар сілтеп отырды. Осындай көзге түсерлік әрекеттерінен кейін патша әкімшілігі Т. Рысқұловты үй қамақта ұстады. Бірақ қолдарында нақты айғақтары болмағандықтан саяси қызметпен айналысуға шектеу қою шартымен босатуға мәжбүр болады. Бұл кезде патшаның жазалаушы әскери жасағы көтерілісшілерді талқандап, басшыларының көзін жойып, халықты жан-жаққа жан сауғалауға мәжбүр еткен-ді. Солардың қатарында Ақкөз Қосанұлы да тұтқындалып, Әулиеата түрмесіне жабылды.

Түрмеге жабылған көтерілісшілер саны да әр жерде әртүрлі көрсетіледі. Мысалы, Темірбек Қожаекеұлы «Лениншіл жас» газетінде басылған мақаласында «600 адам тұтқынға алынды» дейді (1960, октябрь-декабрь). Ал Ғайрат Сапарғалиев «Дело об Аккоз Косанове и других» деген зерттеу мақаласында: «всего по действиям повстанцев, руководимых Аккозом, было возбуждено 26 уголовных дел» деп, нақты құжаттарға жүгінген. Енді бір жерлерде 30 кісі қамауға алынды делінеді. Шын мәнінде, Меркі түгіл Әулиеата уезінің түрмесіне дәл сол кезде бізден 600 адамды қамауға алуға мүмкіндік болған жоқ. Сондықтан академик Ғ. Сапарғалиевтің дерегі дұрыс деп ойлаймыз. Оның үстіне көтеріліс басшыларының саны да осы шамалас.

Тарихтан танытынымыздай, 1916 жылғы маусым жарлығын орындау мен көтерілісті қолдауға байланысты қазақ оқығандарының арасында көзқарас пайым бірдей бола қойған жоқ. Қазақ интеллегенциясының солшыл бағыттағы социал күштері радикалды іс-қимылға бейім тұрды. Негізгі өкілдері Т. Рысқұлов, Т. Бокин, Ә. Жангелдин, Ж. Ниязбеков, С. Меңдешев, Ә. Жүнісов т.б. болған топ халықты қарулы көтеріліске үндеп, бас көтеріп, қарсы тұруға шақырды. Өздері де осы күрестің бел ортасында жүрді. Ал «Қазақ» газетінің маңайына топтасқан Ә. Бөкейхан, А. Байтұрсынұлы, М. Дулатұлы қатарлы зиялылар жетекшілік еткен ұлттық бағыттағы либералистер халықты жарлыққа мойынұсынуға үгіттеді. Кейіннен алаштықтардың осы ұстанымы кеңес қайраткерлеріне оларды феодалдық-байшыл билеуші топ ретінде әшкерелеуге таптырмас «дәлел» болғаны анық. Ал, шын мәнінде, кеңес кезінде мұның барлығының мәнін ашып айту мүмкін болмағандығын білеміз. Сол себепті 1916 жылғы көтеріліс туралы сөз қозғағанымызда алаш қайраткерлерін біржақтылы қаралаудан арашалап алу азаматтық парызымыз деп түсінген орынды. Біздің ойымызша, алаш оқығандарының «қазақ жігіттерін тыл жұмысына алу керек» деген жарлықты мақұлдап, оған мойынұсынуға шақырғанында бірнеше объективті себептерді қарастырған болуы мүмкін: біріншіден, «Алаш» қайраткерлері алмағайып заманда, ең бастысы, халқын аласапыраннан аман алып шығуды көздеді; екіншіден, іс жүзінде қолында темірдің сынығы да жоқ қазақтардың мұздай қаруланған орыс армиясына төтеп бере алмай, тектен-текке соғыстың құрбаны болады деп қауіптенді; үшіншіден, егер бірінші дүниежүзілік соғыстан

Ресей жеңіспен шыққан жағдайда қазақтардың да хал-күйі жеңілдеп, ұлттық автономия құрылатынына сенім артты. Империямен ымыраға келе отырып, халқының бас амандығын бірінші кезекке қойған «Алаш» көсемдері тылға адам алуды ушықтырмай, қазақтың болашағы үшін әзірлік жұмыстарын жүргізуді ұсынды.

Көтеріліс кезінде орын алған қанды қырғын, жүздеген мың адамдардың қаза табуы алаш қайраткерлері қауіпінің негізсіз еместігін дәлелдеді. Бұл жайында М. Дулатұлы 1926 жылы көтерілістің 10 жылдығына орай «Еңбекші қазақ» газетінде жазған «1916 жыл» атты материалында: «Өз өмірімізде басымызға тумаған ұлы дағдарысқа ұшырадық. Қайтпек керек?! Не істейміз? Елге не айтамыз? Біздің басшылығымыз қандай болмақ керек? Елдің ырзалықпен көнгісі келмейтіні, балаларын бергісі келмейтіні, «соғыс», «солдат» деген сөздерден өлердей қорқатыны, патша үкіметіне сенімі жоқтығы белгілі. «Көнбе, берме» дейміз бе? Оның түбі не болады? Немізге сеніп «көнбе» дейміз? Көнбейтін күшіміз қайда? Бізде ұйымдасқан күш жоқ. Көнгені дұрыс па екен? Көнбегені артық болар ма екен? Екеуінде де зиян бар екен. Екі зиянның қайсысы жеңіл болар екен? Міне, біздің басымызды даң қылған, миымызды ашытқан, ұлы дағдарысқа қалдырған сұраулар осылар еді... Төңкеріс жолында қазақ жұрты құрбан болсын деуге дәтіміз шыдамады. Біз екінші жолды қаладық. Көну керек дедік. Осыған бел байлағаннан кейін елге көріне айтатын сөзіміз де, басшылығымыз да осы бетте болды. Өртүрлі сылтаумен соза беру жағын ғана ескеріп отырдық [6]. Осы ойдың өзі-ақ 1916 жылғы көтеріліс кезінде алаш зиялылары ұлттық мүддеге сатқындық жасады деген пікірдің сыңаржақ тұжырым екендігін көрсетеді.

Қазақ халқы қанша жуас, момын, шыдамды болғанымен ақ пен қараны, жақсы мен жаманды ажырата білетін ел екенін тарихта талай дәлелдеген. Ол дұшпанының шектен шыққан қорлығына көнбейтінін осы 1916 жылғы көтерілісте анық көрсетті. Бүкіл қазақ жерінде орын алған ұлт-азаттық көтеріліс патша өкіметіне қауіп төндіретін күш болды десек, артық айтқандық болмас. Өйткені дайын әскері, жетілген қару-жарағы жоқ қазақ елінен қайтпас қарсылық күтпеген орыс отаршылары қатты састы. Мұндай қайсарлықты қазақ халқы тарихта талай көрсеткен. Алысқа бармай-ақ оның жарқын бір дәлелі – кешегі 1986 жылғы желтоқсан оқиғасы. Әлемді аузына қаратқан алып империя КСРО-ның ыдырауына да себеп болған – қазақтың батыр ұл-қыздары. Біздің тәуелсіз ел болуымызға да осындай намысшылдығымыз жетелегені анық.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Ақкөз батыр. // жинақ - Алматы: Қазақпарат, 2017. - 350 б.
- 2 Қазақстан Республикасы Орталық Мемлекеттік Мұрағаты. 146-қаптама, 1-том.
- 3 Қазақ батырлары. // жинақ - Астана: Фолиант, 2008. - 323 б.
- 4 Қожакеев Т. Үркіншілік. / Т. Қожакеев - Алматы: Қазақпарат, 2010. - 280 б.
- 5 Сарымолдаев К. Дело об Аккоз Косанове и других / К. Сарымолдаев // «Қызыл Қазақстан». - №5. – 1928.
- 6 Міржақып. 1916 жыл / М. Дулатұлы // «Еңбекші қазақ» газеті, - №145, 1926.

О.Н. Омашев

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Новый взгляд на события вековой давности

Аннотация. Исторические события становятся все более значимыми с течением времени. В то время казавшиеся значимыми событиями? могут терять свою значимость со временем. Разница в том, что первую творит история, а последнюю - рука человека. Только время может расставить

все по своим местам. Одним из самых ярких событий в истории нашей страны, которое отмечается каждый год, является национально-освободительное восстание 1916 года. К сожалению, этот период-кровапролития, хотя он написан золотом. Президент Нурсултан Абишевич отметил важность этого восстания, заявив, что, если колониальное правление России не выходит за пределы колониального господства других стран, то достоинство страны не могут быть затронутыми.

В статье описывается один из главных центров этого восстания Аулиата, Мерке. Научное заключение основано на причинах, последствиях восстания и негативных аргументах об инициаторе Аккозе Косанове. Основная идея материала - представить новое видение национально-освободительного восстания 1916 года.

Ключевые слова. Восстание 1916 года, Указ от 25 июня, национально-освободительное восстание, Аккоз батыр, Аккос Косанов, восстание Аулиата.

Н.О. Омашев

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

A new approach at the national liberation rebellion

Abstract. One of the special events in the history of our country is the 1916 national liberation revolt. Our President Nursultan Abishevich said that the Russian colonialism was not inferior to the colonial rule of other countries.

The article mentions the revolt in Aurelieta, Merke. The reason for the revolt, the result and the rebellion leader, Akkoz Kosanov. There are many historical facts in the article. They are comparable to each other. It tells the truth of the uprising. Establishing a new approach to the national liberation uprising in 1916 is the main subject of the material.

Key words. Revolution of 1916, Decree of 25 June, national liberation rebellion, Akkoz batyr, Akköz Kosanov, Aulieat uprising, Merke uprising, Akkoz batyr, Akkoz Kosanov.

References

- 1 Aqköz batır [Hero Aqköz]. (Qazaqparat, Almati, 2001. 350 p.). [in Kazakh]
- 2 Qazaqstan Respwblıkası Ortalıq Memlekettik Murağatı. 146-qaptama, 1-tom [Central State Archive of the Republic of Kazakhstan. 146th pack, Volume 1.].
- 3 Qazaq batırları [Kazakh heroes]. (Foliant, Astana, 2008. 323 p.). [in Kazakh]
- 4 Qojakeev T. Ürkinşilik [Urgency]. (Qazaqparat, Almati, 2010. 280 p.). [in Kazakh]
- 5 Sarımolıdaev Q. Delo ob Akkoz Kosanove i drugikh [The case of Akkoz Kosanov and others] // gazeta «Qızıl Qazaqstan» [magazine «Red Kazakhstan»]. (5), (1926). [in Kazakh]
- 6 Mirjaqıp. 1916 jıl [1916 year]. Gazeta «Eñbekşi qazaq» [newspaper «Eñbekşi qazaq»]. (145), (1926). [in Kazakh]

Автор туралы мәлімет:

Омашев Н.О. - Филология ғылымдарының докторы, профессор. Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті жанындағы Журналистика мәселелерін зерттеу институтының директоры, А. Янушкевич көшесі 6, Астана, Қазақстан.

Omashev N.O - Doctors of Philology, Professor. Director of institute on studying problems of journalism of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, A. Yanushkevich str., 6. Astana, Kazakhstan.